

Kerdoel 12

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

Toelichting en verantwoording

Bij dit kerndoel gaat het erom dat leerlingen:

- een ruime receptieve en productieve woordkennis verwerven;
- strategieën verwerven om de betekenis van woorden af te leiden uit de context;
- strategieën verwerven om de betekenis van woorden te onthouden;
- reflecteren op hun eigen woordenschatontwikkeling.

Een ruime woordenschat is belangrijk voor alle taalvaardigheden. Bij woordenschat onderscheiden we ook metatالية begripsvorming. Hierbij gaat het om het leren hanteren van begrippen die het mogelijk maken over taal te denken en te spreken en die nodig zijn bij het onderwijs in mondelinge en schriftelijke vaardigheden.

Inhoud

groep 1 en 2	groep 3 en 4	groep 5 en 6	groep 7 en 8
I N H O U D			
woordenschat			
<ul style="list-style-type: none"> • beheersen van een basiswoordenschat • conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden • nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden • woorden actief leren gebruiken • onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden • reflectie op woordbetekenissen 	als groep 1/2 + <ul style="list-style-type: none"> • eigen woordenschat opbouwen • doelgericht in en buiten de klas nieuwe woorden afleiden • toepassen van strategieën voor het afleiden van woorden • betekenisrelaties die woorden kunnen hebben, zoals onderschikking, bovenschikking, tegenstelling, synoniem • uitbreiden van conceptuele netwerken, zodat diepe woordbetekenissen ontstaan • interpreteren van eenvoudig figuurlijk taalgebruik • strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst 	als groep 3/4 + <ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van woordsoorten • figuurlijk taalgebruik interpreteren • de principes van verbuiging en vervoeging van woorden • signaleren van onbekende woorden • strategieën toepassen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst • weten dat woorden onderschikkende en bovenschikkende betekenisrelaties kunnen hebben • weten dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem • woorden opzoeken in naslagwerken (woordenboek, encyclopedie) 	als groep 5/6 + <ul style="list-style-type: none"> • zelfstandig uitbreiden van woordenschat • zelf betekenisrelaties tussen woorden leggen • woorden buiten de context definiëren • toepassen van figuurlijk taalgebruik • zelf figuurlijk taalgebruik toepassen • zelfstandig nieuwe woordbetekenissen afleiden en onthouden • positieve houding ten aanzien van het leren van woorden

☞ groep 1 en 2	☞ groep 3 en 4	☞ groep 5 en 6	☞ groep 7 en 8
(meer)talige begrippen			
<ul style="list-style-type: none"> betekenis van begrippen voor beginnende geletterdheid: <i>voor, achter, boven, onder, beneden, links, rechts, begin, midden, eind, letter, klank, woord, verhaal, lezen, schrijven</i> <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>als groep 1/2 +</p> <ul style="list-style-type: none"> lettergreep, punt, komma, uitroepeteken, vraagteken, aanhalingsteken, bladzijde, woord, zin, hoofdletter, uitspraak, titel, tekst, hoofdstuk, regel <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>als groep 3/4 +</p> <ul style="list-style-type: none"> dubbele punt, lettertypen, trema, accenten, alinea, kopjes, spelling, enkelvoud, meervoud, tegenwoordige tijd, verleden tijd, hele werkwoord (infinitief), (voltooid) deelwoord, standpunt, argument, feit, mening, tekstsoort, aanduidingen voor tekstsoorten en genres, aanduidingen voor gespreksvormen, betekenis, symbool, signaal, synoniem, context, woordvorm, woorddeel, samengesteld, voorvoegsel, achtervoegsel, woordsoort, letterlijk en figuurlijk taalgebruik, uitdrukking, spreekwoord, gezegde <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> puntkomma, paragraaf, articulatie, klemtoon, intonatie, spreekpauze homoniem, vakjargon, moedertaal, tweede taal, vreemde taal, standaardtaal, dialect, meertalig, formeel en informeel taalgebruik <p>Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.</p>
	uitbreiding woordenschat		
	<ul style="list-style-type: none"> de woordenschat van de kinderen breidt zich uit (kwantiteit) en de woordkennis wordt dieper (kwaliteit), ook van woorden die ze al eerder verworven hadden. Kinderen leren steeds meer betekenisaspecten van een woord kennen, kennen betekenisverschillen van woorden die op elkaar lijken, begrijpen én gebruiken woorden in nieuwe situaties 	<p>als groep 3/4</p>	<p>als groep 5/6 +</p> <ul style="list-style-type: none"> het accent verschuift naar het leren leren van woorden.

Groep 1 en 2 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.

- De kinderen verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.

- De kinderen gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.

- De kinderen bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - materialen in hoeken waarmee kinderen concrete ervaringen op kunnen doen rond het thema en de woorden;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is. (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).

- De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie 'uitjes':
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);
 - uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de verteltafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.

Groep 1 en 2 - Doorkijkje

Voorwerpen omschrijven

In het midden van de kring ligt een kleed met allemaal bobbel eronder. De kinderen van groep 1 en 2 zitten er omheen. "We gaan iets moeilijks doen," zegt juffrouw Karin. "Straks ga ik iemand vragen om met zijn handen onder het kleed te gaan. Je mag dan één van de dingen die ik onder het kleed heb verstopt in je handen pakken en je mag aan ons vertellen hoe het voelt.

Kijk..." juf Karin gaat op haar hurken bij het kleed zitten en voelt er met haar handen onder tot ze iets gevonden heeft om vast te pakken. "Ik heb iets gevonden dat niet zo groot is en een beetje zacht. Ik kan het indeuken. En het is rond. Wat denken jullie dat het kan zijn?" "Ik denk een beer," zegt Sasja. "Wie denkt er iets anders?" vraagt Karin. Hakim denkt dat het een bal is. Juffrouw Karin haalt het voorwerp onder het kleed vandaan. Het is een bal van zachte stof. Hakim heeft gelijk.

Nu mogen de kinderen. Aan groep een stelt de juf vragen: Is het groot? Is het klein? Is het lang? Is het kort? Is het zacht? Is het hard? De kinderen van groep twee mogen zelf vertellen wat ze voelen. Onder het kleed is een lepel verstopt, een Barbie, een boek, een CD, een bord, een knuffelbeest, een kussen en een horloge.

Groep 3 en 4 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het ma-ken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- De kinderen bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.
- De kinderen maken woordenschema’s die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.
- Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - materialen in hoeken waarmee kinderen concrete ervaringen op kunnen doen rond het thema en de woorden;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

-
- De kinderen passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:
 - gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
 - gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden (bijv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie 'uitjes':
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);
 - uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de verteltafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.
- De leraar richt de leeromgeving tevens in met:
 - woordenboeken
 - klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen
- De leraar zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijv. het naspelen van

- het verhaal aan de verteltafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal.
- Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

Groep 3 en 4 - Doorkijkje

Max en de toverstenen

Vera, de juffrouw van groep 3, heeft het prentenboek 'Max en de toverstenen' van Marcus Pfister (1997) uitgekozen om te gaan voorlezen. Het boek is bijzonder door zijn onverwachte plot; de kinderen kunnen kiezen tussen een goede of een slechte afloop. Vera leest het boek een aantal keren door, markeert de kernwoorden met potlood in het boek, noteert kernwoorden en nieuwe woorden op het voorbereidingsformulier, maakt woordkaartjes en denkt na over introductie- en verwerkingsactiviteiten.

Vera onderscheidt de volgende hoogfrequente kernwoorden: muis (dier), eiland, hol, winter, steen (muur). Bij een goede afloop ook: mooi, gelukkig. Bij een slechte afloop ook: mooiere. Als minderfrequente kernwoorden en kernwoordcombinaties kiest ze: rotseiland, (de winter) is in aantocht, flonkerend, toversteen, bescherming, omwikkelen en afloop. Bij een goede afloop ook: beitelen, rotssplinter, zich in het zweet werken, rotsspleet en triest. Bij een slechte afloop ook: allermooist, rotswand, uithollen, hebzucht, ramp, puinhoop en overleven.

Vera heeft 24 kinderen in de klas, die ze verdeelt in vier groepjes van vijf en één groepje van vier kinderen. Ze is ongeveer twee weken met het boek bezig. In die tijd introduceert ze het thema en boek klassikaal, leest ze het verhaal in kleine groepjes interactief voor met voor- en nagesprek, zorgt ze voor een herhaalde klassikale aanbieding van het verhaal en voert ze in kleine groepjes verwerkingsactiviteiten uit. Als Vera met een kleine groep werkt, voert de rest van de groep zelfstandig verwerkingsactiviteiten of andere activiteiten uit.

*Bron:
Kienstra, M. (2003). Woordenschat-
ontwikkeling. Nijmegen: Expertise-
centrum Nederlands.*

Groep 5 en 6 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- Ze bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.
- De kinderen maken woordenschema’s die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.
- Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).
- Ze passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:
 - gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
 - gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden (bijv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereiden, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie ‘uitjes’:
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);

- De kinderen verwerven ook nieuwe woorden tijdens de zaakvakken door het doen van experimenten en het lezen van en praten over teksten.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in andere situaties.
- Ze bespreken met de leraar en met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze maken zelf nieuwe woorden verbuigen, bijvoorbeeld: een zelfstandig naamwoord door het achtervoegsel –ing of –aar achter de stam van een werkwoord te zetten (wandelen, wandeling, wandelaar).
- Ze passen zelfstandig strategieën toe voor het afleiden en onthouden van de betekenis van nieuwe woorden tijdens het lezen en luisteren:
 - gebruik maken van contextinformatie;
 - het analyseren van woorddelen, zoals bij: samengestelde woorden (bijv. landbouw), voorvoegsels (anti-, super-, pre-), verbuigingen (enkelvoud/meervoud, mannelijk/vrouwelijk), woordsoortverandering (-loos, -ing, -sel, -baar), verkleinwoorden;
 - een woordenboek gebruiken, hulp vragen aan een klasgenoot of aan de leraar.

- uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de vertelafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.
- De leraar richt de leeromgeving tevens in met:
 - woordenboeken
 - klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen
- Zij zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijv. het naspelen van het verhaal aan de vertelafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal.
- Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

- De leraar selecteert doelwoorden bij een thema en/of bij elke les uit de zaakvakmethode.
- Zij biedt de nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten en/of creëert ervaringscontexten bij een zaakvakles waarin de kinderen op concrete wijze kennismaken met het onderwerp van de les door te doen, te kijken en/of te luisteren (doen een ontdekactiviteit).
- Zij creëert toepassingsactiviteiten waarin kinderen geleerde kennis toepassen en de nieuwe woorden gebruiken, bijv. het houden van een presentatie.
- Zij leert kinderen strategieën te gebruiken om de betekenis van nieuwe woorden af te leiden.

Groep 5 en 6 - Doorkijkje

Spel met woordkaartjes

Op een aantal rode kaartjes staan woorden. Bij deze woorden horen synoniemen en tegenovergestelde woorden. Deze woorden staan op blauwe kaartjes. De kinderen moeten bij de rode kaartjes twee rijen maken van blauwe kaartjes. Een met het synoniem en een van het tegenovergestelde woord.

Groep 7 en 8 - Activiteiten

Wat doen de kinderen?

- De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.
- Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.
- Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.
- Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.
- Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijv. het groeperen van woorden in een beeldwoordenweb.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijv. bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de vertelafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel, waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.
- Ze bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, ‘mooie’ en ‘lelijke’ woorden.
- De kinderen maken woordenschema’s die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.
- Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).
- Ze passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:
 - gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
 - gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woor-

Wat doet de leraar?

- De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:
 - gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
 - thematafel met concrete materialen;
 - woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.
- Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).
- Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).
- De leraar onderwijst de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

- De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:
 - voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
 - ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

- De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie ‘uitjes’:
 - uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
 - uitleggen (vertellen, verduidelijken);

den (bijv. stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

- De kinderen verwerven ook nieuwe woorden tijdens de zaakvakken door het doen van experimenten en het lezen van en praten over teksten.
- Ze gebruiken de nieuwe woorden in andere situaties.
- Ze bespreken met de leraar en met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.
- Ze maken zelf nieuwe woorden door te verbuigen, bijvoorbeeld: een zelfstandig naamwoord door het achtervoegsel -ing of -aar achter de stam van een werkwoord te zetten (wandelen, wandeling, wandelaar).
- Ze passen zelfstandig strategieën toe voor het afleiden en onthouden van de betekenis van nieuwe woorden tijdens het lezen en luisteren:
 - gebruik maken van contextinformatie;
 - het analyseren van woorddelen, zoals bij: samengestelde woorden (bijv. landbouw), voorvoegsels (anti-, super-, pre-), verbuigingen (enkelvoud/meervoud, mannelijk/vrouwelijk), woordsoortverandering (-loos, -ing, -sel, -baar), verkleinwoorden;
 - een woordenboek gebruiken, hulp vragen aan een klasgenoot of aan de leraar.
- De kinderen leren steeds beter om de betekenis van onbekende woorden en figuurlijk taalgebruik te analyseren en op te zoeken en de woorden vervolgens zelf in nieuwe situaties toe te passen.
- Ze definiëren de betekenis van woorden op verschillende manieren: het aangeven van verwante begrippen (synoniemen), ondergeschikte en bovengeschikte begrippen, een associatienetwerk van begrippen, het aanduiden van letterlijke en figuurlijke betekenis, toelichten van de betekenis in de eigen context.
- Ze wisselen van gedachten over woorden en het woordgebruik in verschillende contexten (formele en informele situaties; spreektaal en schrijftaal).

- uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).
- Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, én verwoordt ze én legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

- Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijv. een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de vertelafel of het voeren van een gesprek n.a.v. een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.
- Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.
- Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

- Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.
- Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.
- De leraar richt de leeromgeving tevens in met:
 - woordenboeken
 - klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen
- Zij zorgt voor mondelinge én schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijv. het naspelen van het verhaal aan de vertelafel of een schrijfactiviteit n.a.v. het verhaal.
- Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.
- Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

- De leraar selecteert doelwoorden bij een thema en/of bij elke les uit de zaakvakmethode.
- Zij biedt de nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten en/of creëert ervaringscontexten bij een zaakvakles waarin de kinderen op concrete wijze kennismaken met het onderwerp van de les door te doen, te kijken en/of te luisteren (doen een ontdekactiviteit).
- Zij creëert toepassingsactiviteiten waarin kinderen geleerde kennis toepassen en de nieuwe woorden gebruiken, bijv. het houden van een presentatie.
- Zij leert kinderen strategieën te gebruiken om de betekenis van nieuwe woorden af te leiden.
- De leraar selecteert ook doelwoorden uit niet-schoolse bronnen: internet, tv, krant, contexten uit het leven van de kinderen (bijvoorbeeld sport, hobby's).

Groep 7 en 8 - Doorkijkje

Een woordweb over de waterkringloop

Rond de zaakvakken heeft juffrouw Lucy een aantal woorden geselecteerd. Vandaag gaat de klas het hebben over het begrip 'waterkringloop'. Vorige week is dit begrip aan bod gekomen tijdens de aardrijkskundeles. Bij dit begrip maken ze eerst samen een woordenweb.

Op het midden van het bord staat 'waterkringloop' geschreven. Lucy vraagt aan de klas waar ze aan denken bij dit woord. Anita noemt 'rivier'. De juf laat haar naar het bord komen en het opschrijven. Ze trekt een lijn tussen waterkringloop en rivier. Zo worden er nog meer woorden genoemd: zee, waterdieren, grondwater, zee, kanaal, etc. Ook deze woorden worden aan het web toegevoerd.

Hierna kunnen de kinderen op basis van het woordenweb een kort verhaaltje schrijven over hoe de waterkringloop werkt.